

تناسب درون مایه ای بین حروف مقطعه و سوره های قرآن

سودابه مظفری

استادیار زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی تهران، Mozaffari_arabic@yahoo.com

چکیده

در میان همه ی کتاب های آسمانی، قرآن کریم به عنوان معجزه ای جاویدان به گونه ی مرواریدی درخشان خودنمایی می کند. وجوه اعجاز این کتاب آسمانی متعدد است که از جمله می توان به وجود حروف مقطعه در سرآغاز برخی سوره های آن اشاره کرد که در خصوص این حروف و معانی و شأن نزول آن ها نظرات گوناگون ارائه شده است. این حروف قرآنی از نظر تعداد حروف، مکی و مدنی بودن، نقطه دار و بی نقطه بودن و سایر ویژگی ها متفاوتند. ولی اگر به حروف مقطعه مشترک در سرآغاز سوره ها تأمل کنیم در خواهیم یافت که میان این حروف آغازین و درون مایه و مضمون آیات در بطن سوره های مختلف ویژگی های مشترک وجود دارد، مثلاً سوره هایی که با (الم) آغاز می شوند دارای محتوایی همسان هستند؛ چنان که بین حروف مقطعه و مضامین درون سوره ها نیز تناسب معنوی و مفهومی وجود دارد، و گاه میان سوره هایی که با حروف مقطعه مختلف شروع می شوند که با اجتماع هم تشکیل حروف مقطعه ای جدید می دهند نیز اشتراک یا تقارب درون مایه ای مشاهده می شود و این حروف مرکب نیز معنایی جدید را در سوره می آفرینند مانند (المص) که از (الم) و (ص) ترکیب یافته است.

این مقاله در صدد است با بررسی سوره های آغاز شده با حروف مقطعه، تناسب و پیوند معنایی و درون مایه ای میان آن ها و حروف مقطعه صدر آن ها را ارائه دهد، و این مهم در منهج تحلیلی-توصیفی به انجام خواهد رسید.

واژه های کلیدی

قرآن کریم، حروف مقطعه، اشتراک معنوی، تناسب درون مایه ای

۱. مقدمه

کتاب های آسمانی نمونه های والای معجزه ی خداوند برای هدایت و شکوفایی انسان در راستای کمال اوست، اما در میان همه ی کتاب های آسمانی قرآن کریم از ویژگی های منحصر به فردی برخوردار است و این شگفت نیست چرا که این معجزه ی الهی کامل ترین و جامع ترین کتاب باری تعالی است و شایسته است به عنوان فصل الخطاب و حسن الختام دارای شرایط و اوصاف ویژه ای باشد تا در میان کتاب های آسمانی همچون خورشید در میان ستارگان

نورافکنی نماید؛ از جمله ویژگی های قرآن کریم وجود حروف مقطعه در سرآغاز برخی سوره هاست و این گونه حروف در سایر کتابهای آسمانی مانند تورات و انجیل سابقه ندارد. این حروف در تعداد و نوع با هم متفاوتند. این تفاوت ها را میتوان در مکی و مدنی بودن و بارزه ی تجویدی آن ها (مثل مهموس، مجهور و ...) مشاهده کرد.

از آغاز تاریخ تفسیر قرآن کریم تاکنون تفسیر حروف مقطعه همواره توجه مفسران و اندیشمندان علوم قرآنی را برانگیخته و افزون بر آنچه در کتاب های تفسیر آمده، درباره آن کتاب ها و رساله های مستقلی نیز نگاشته شده است. اما در خصوص حروف مقطعه ی قرآنی تنها کتاب مستقلی که به این مبحث پرداخته است کتاب "الحروف المقطعه فی أوائل السور" تألیف فضل عباس صالح عبداللطیف أبو عیسی و در میان رساله ها "رساله ی نوروزیه" از ابن سینا است که علیرغم تلاش بسیار امکان دسترسی به آن ها فراهم نشد، ولی مقالات و پژوهش هایی انجام گرفته که به مشخصات ظاهری و معانی و تفاسیر این حروف پرداخته است، از جمله مقاله "الجواب الفنی فی فواتح السور القرآنیة" نگاشته ی دکتر عبدالکریم الخزرجی، در شماره سوم مجله ی دانشکده امام الأعظم، سال دوم ۲۰۰۶م. و مقاله "الحروف المقطعه فی القرآن الکریم" نوشته ی احسان طه یاسین، که در شماره ی ۴ مجله ی علوم تکریت به چاپ رسیده است.

آن چه نگارنده را بر نگارش این مقاله برانگیخت شناخت تناسب معنوی این حروف با درون مایه و محتوای سوره هاست. با عنایت به تفاوت یا تقارب نوع و تعداد حروف مقطعه در سوره های مختلف و نیز ترکیب برخی از این حروف از دو حرف مقطعه (مثل المص که از "الم" و "ص" ترکیب یافته است) لزوماً و منطقاً باید پیوندی ناگسستنی بین این حروف و درون مایه ی سوره های پی آمد آن ها برقرار باشد. این مقاله در راستای بازیابی این تناسب و پیوند زیبا و شگفت در منهج توصیفی-تحلیلی به نگارش درخواهد آمد.

اما آنچه این مقاله را از سایر نگاشته ها متمایز می کند اختصاص آن به پیوند میان حروف مقطعه و درون مایه ی سوره هایی است که با این حروف آغاز گشته اند، البته این موضوع بسیار گسترده بوده و جای پژوهش دامنه دار و گسترده تری دارد که این مقاله گنجایش آن را ندارد بنابراین به ناگزیر به ایجاز پژوهش بسنده می شود.

۲. حروف مقطعه چیست؟